

Zara Troskot, mag. iuris
Marija Elena Prskalo, mag. iuris
Doc. dr. sc. Ružica Šimić Banović
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

KLJUČNE ODREDNICE ISELJAVANJA VISOKOKVALIFICIRANOG STANOVNIŠTVA: SLUČAJ HRVATSKE S KOMPATIVNIM OSVRTOM NA NOVE ČLANICE EU-A

UDK: 314.7
DOI: 10.31141/zrpf.2019.56.134.877
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 1. VI. 2019.

U radu se analizira posljednji emigrantski val koji je započeo pridruživanjem Hrvatske Europskoj uniji. Odlazak visokokvalificiranog stanovništva u fokusu je rada. Nastoje se prepoznati ključni potisni i privlačni (*push* i *pull*) faktori tog fenomena i pritom se Hrvatska uspoređuje s (post) tranzicijskim članicama EU-a. Slijedom analize dosadašnjeg pristupa ovoj problematici i ukazivanja na nepovoljne ishode interakcije potisnih i privlačnih faktora, dodatni doprinos rada očituje se u preliminarnim smjernicama za kreiranje javnih politika prevencije odljeva mozгова, cirkularne migracije i (re)integracije visokokvalificiranog stanovništva.

Ključne riječi: *odljev mozgovа, priljev mozgovа, iseljavanje, migracije, brain drain*

1. UVOD

Iako je Hrvatska tradicionalno prostor iseljavanja, novi val iseljavanja čiji je okidač bilo pridruživanje Europskoj uniji našao je Hrvatsku nespremnom za zadržavanje svog (ključnog) ljudskog kapitala. Polazište je ovoga rada nepostojanje sveobuhvatnog recentnog pregleda situacije kao i deficit i/ili neusklađenost relevantnih statističkih podataka što otežava jasan i cjelovit uvid u ključne determinante postojećeg stanja i perspektive istoga. Ovaj rad daje teorijski i empirijski doprinos ovoj gorućoj temi u Hrvatskoj za koju postoji veliki jaz – prepoznaje se njena rastuća važnost, no ne naziru se cjelovita rješenja kroz javne politike, a tek je mali broj znanstvenih i stručnih radova koji proučava aspekte trenutnog odljeva mozgovа.

Glavni cilj rada jest prikazati aktualno stanje u RH u pogledu iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva kroz prepoznavanje i analizu njegovih uzroka, trenutnih i budućih posljedica te učinaka na društvo u cjelini. U radu se identificiraju ključni aspekti tog fenomena, sadašnji i potencijalni akteri te se RH komparativno

analizira sa srednjoeuropskim i istočnoeuropskim (post)tranzicijskim članicama EU-a koje su suočene s istim problemom. Konačno, rad nastoji stvoriti podlogu za preporuke javnih politika u području migracija. Temelji se na recentnim sekundarnim izvorima. Proučavani su znanstveni i stručni članci, izvješća međunarodnih institucija, zakoni i statistički podaci te su po potrebi autorice radile vlastitu obradu istih. Nalazi su kontekstualizirani s obzirom na to da se kontekst u migracijskim studijama danas smatra "rastuće važnim jer su fenomeni migracije sve više diverzificirani, a statističko praćenje migracijskih tijekova i brojki postaje manje sigurno".¹

U radu se problematici odljeva mozgova prilazi s više aspekata, polazeći prvenstveno od definiranja pojma odljeva mozgova, stavljajući ga u kontekst potisnih i privlačnih faktora migracija, uz pojašnjenje njegovih učinaka na zemlje iseljavanja i useljavanja (2. dio). Treći dio rada pruža pregled migracijskih trendova te uzroka i posljedica migracija u RH, s naglaskom na period od 2013. do danas. Četvrti dio stavlja Hrvatsku u komparativnu perspektivu s (post)tranzicijskim državama članicama Unije. U zaključnom dijelu rada naglašavaju se ključni prepoznati potisni i privlačni faktori odljeva mozgova iz RH te se daju smjernice za preventivno djelovanje na buduće emigracijske tokove, poticanje cirkularne migracije te za ublažavanje negativnih posljedica odljeva mozgova kroz promišljene i sveobuhvatne migracijske politike.

2. ODLJEV MOZGOVA – POJAM I KONTEKST

Pojam odljeva mozgova potječe iz 60-ih godina 20. stoljeća kada je iz Velike Britanije zabilježeno primjetno iseljavanje britanskih znanstvenika u Sjevernu Ameriku. Pojam odljev mozgova (*brain drain*) sinonim je za kretanje ljudskoga kapitala u kojem je tijekom ekspertize prevladavajuće jednosmjernan.² Upotreba pojma 'mozak' odnosi se na bilo koju vještinu, kompetenciju ili sposobnost koja je potencijalno važan resurs. A pojam 'odljev' implicira ritam odlaska koji je značajno brži od 'normalnog' ili poželjnog. Povezivanje obaju pojmova ukazuje na evidentno brz odlazak najtalentiranijih stanovnika.³ Važno je naglasiti kako svaki odlazak znanstvenika, stručnjaka iz zemlje ne znači ujedno i odljev mozgova. Da bi takvo iseljavanje bilo deklarirano kao odljev mozgova mora biti prouzročeno potisnim faktorima u zemlji porijekla i privlačnim faktorima u zemlji odredišta te mora

---

¹ King, R., "Context-Based Qualitative Research and Multi-sited Migration Studies in Europe", 2018. In: Zapata-Barrero, R., Yalaz, E. (eds.) *Qualitative Research in European Migration Studies*, IMISCOE Research Series. Springer, Cham, str. 39.

² Salt, J. C., *International movements of the highly skilled*, OECD Occasional Papers OCDE/GD(97)169, 1997. <http://www.oecd.org/migration/mig/2383909.pdf>

³ Giannoccolo, Pierpaolo, *The Brain Drain: A Survey of the Literature*, 2009., Università degli Studi di Milano-Bicocca, Department of Statistics, Working Paper No. 2006-03-02. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1374329> prema Bushnell, Peter, Wai Kin Choy, "Go West, Young Man, Go West!?", 2001., Treasury Working Paper Series 01/07, New Zealand Treasury.

predstavljati gubitak za matičnu zemlju koji se ne može kompenzirati novčanim doznakama, prijenosom kapitala ili prijenosom novih znanja i tehnologija.⁴

U praksi se odlazak znanstvenika očituje u dva migracijska smjera: vanjski i unutarnji. Vanjski smjer migracije očituje se kao tzv. odljev mozgova i odlazak visokoobrazovanih stanovnika u inozemstvo. Unutarnji migracijski smjer predstavlja napuštanje profesionalne pozicije, odnosno znanosti i odlazak u druge djelatnosti unutar zemlje.⁵ Vanjski migracijski tok poznat je pod nazivom *brain drain*, dok se unutarnja migracija odnosno promjena profesije i odlazak iz profesije naziva *brain waste*.⁶ Iako su obje pojave jednako značajne i jednako porazne za društvo, u fokusu je ovoga rada oblik vanjske migracije kao aktualni fenomen koji raste u Republici Hrvatsku.

Odljev mozgova koji je najčešće odraz nezadovoljstva visokokvalificiranih stručnjaka životom u zemlji koju napuštaju treba razlikovati od akademske mobilnosti i također rastućeg trenda cirkulacije mozgova, prema definiciji "međunarodna mobilnost odnosi se na boravak u inozemstvu radi određenog perioda studiranja... dok se odljev mozgova odnosi na trajni odlazak iz zemlje."⁷ Važno je naglasiti da je akademska mobilnost prvenstveno namijenjena studentima i djelatnicima akademske zajednice, a pojam odljeva mozgova odnosi se na visokokvalificirane stanovnike, odnosno one koji se, nakon što su se (najčešće) obrazovali u RH, odlučuju na trajni odlazak u inozemstvo. Na individualnoj razini akademska mobilnost studentima pruža mogućnost vlastitog usavršavanja u međunarodnom okruženju i upoznavanje novih jezika i kultura. Ona također doprinosi čitavom društvu uzimajući u obzir pozitivne aspekte međunarodne suradnje između sveučilišta te razmjene iskustava i znanja koja izravno doprinose razvoju obrazovnog sustava.

Cirkulacija mozgova ili kružna migracija pozitivna je pojava privremenog emigriranja pojedinaca (studenata i visokokvalificiranih stručnjaka) koja uključuje njihov povratak u zemlju i očekivane pozitivne učinke njihova znanstvenog i istraživačkog doprinosa društvu. U kontekstu izlaganja ovih triju pojmova zanimljiva je postavka: vodi li akademska mobilnost prema odljevu mozgova? Ona može i ne mora biti vezana uz odljev mozgova imajući u vidu da je to u većini slučajeva ipak stvar individualnog izbora i odluke pojedinca. Povezanost između akademske mobilnosti i odljeva mozgova ne može se promatrati izolirano već je direktno povezana uz aktivno preventivno djelovanje države s ciljem zadržavanja perspektivnih studenata i visokoobrazovane radne snage.

---

⁴ Petroff, Alisa, *Reversing the brain drain: evidence from a Romanian brain networking organization*, International Organization for Migration (IOM), sv. 54., br. 5., 2016., str. 123.

⁵ Relja, Renata; Reič Ercegovac, Ina; Čerenić, Vanja, "Potrebe, mogućnosti i namjera odlaska u inozemstvo: Analiza stavova studenata iz Splita (RH) i Sarajeva (BIH)", *Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva*, sv. 19, br. 1-2, 2015., str. 1-21, str. 4.

⁶ *Ibid.*, str. 4.

⁷ Ivošević, V.; Šćukanec, N., *Vodi li akademska mobilnost k odljevu mozgova?*, Institut za razvoj obrazovanja, blog, dostupno na: <http://www.iro.hr/hr/javne-politike-visokog-obrazovanja/kolumna/vodi-li-akademska-mobilnost-k-odljev-u-mozgova/>, 20. II. 2018.

2.1. Odljev mozgova – potisni faktori (*push factors*) i učinci na zemlje iseljavanja

Migracijski tokovi su determinirani potisnim faktorima u zemljama porijekla i faktorima privlačenja u zemljama odredišta. Migracije su inherentne ljudskoj civilizaciji i postoje od kada postoji i ljudska vrsta.⁸ Kao razlozi migriranja obično se navode bolja kvaliteta života u zemlji odredišta, stjecanje novih iskustava te nepovoljne životne okolnosti u zemlji porijekla.⁹ Istraživanja pokazuju da odljev stručnjaka iz manje razvijenih u razvijene zemlje uzrokuju čimbenici poput razlike u visini dohotka, veće mogućnosti za provođenje znanstvenih istraživanja i veće mogućnosti stručnog usavršavanja, kao i razlike u nekim bitnim odrednicama kvalitete života u zemlji (uvjeti stanovanja, mogućnosti školovanja djece, mogućnosti korištenja slobodnog vremena, bogatiji kulturni život i sl.).¹⁰ Ukratko, radi se o nezadovoljstvu svim ili dijelom ključnih aspekata življenja. Čimbenici koji su presudni u procesu donošenja odluke visokokvalificiranih da napuste zemlju mogu se klasificirati u četiri skupine: ekonomski, edukacijski, pravni i politički. Najčešći ekonomski razlozi jesu niska razina dohotka, neriješeno stambeno pitanje i općenito nizak životni standard.¹¹ Ostali važni makroekonomski čimbenici jesu i negativni rast bruto domaćeg proizvoda, nepovoljna gospodarska situacija, visoka stopa nezaposlenosti, nizak životni standard i relativno niske plaće s obzirom na kvalifikaciju.¹² Među obrazovne razloge mogu se svrstati: bolji inozemni uvjeti znanstvenog rada i stvaralaštva u odnosu na matičnu zemlju, nepovoljan položaj znanstvene zajednice u matičnoj zemlji i već navedene prilike za napredovanje u inozemstvu.¹³ Pravni čimbenici, kao što su pravna nesigurnost, neučinkovito pravosuđe te neefikasna i zastarjela administracija, također uvelike otežavaju proces preventivnog djelovanja na odljev mozgova odnosno ubrzavaju odluke o odlasku. Jedan od najvažnijih političkih potisnih faktora zasigurno je nestabilnost državne vlasti i stopa korupcije koja korelira sa stopom odlaska visokoobrazovanih iz zemlje.¹⁴ Naime, dokazano je kako zemlje s niskom percipiranom stopom korupcije privlače veći broj stranih visokokvalificiranih stručnjaka od zemalja s visokom stopom korupcije koje pritom bilježe i veliki odljev vlastitog stanovništva.¹⁵ U prilog prethodno navedenome govore rezultati empirijskog istraživanja koji su potvrdili direktnu uzročno-posljedičnu povezanost porasta stope korupcije s porastom stope

---

⁸ Potočnik, Dunja; Adamović, Mirjana, *Iskustvo migracije i planirani odlasci mladih iz Hrvatske*, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2018., str. 29.

⁹ *Ibid.*, str. 25.

¹⁰ Relja, R.; Reić Ercegovac, I.; Čerenić, V., op. cit. u bilj. 6, str. 5.

¹¹ *Ibid.*, str. 5.

¹² *Ibid.*, str. 5.

¹³ *Ibid.*, str. 5.

¹⁴ Ariu, Andrea; Squicciarini, Pasquamarina, *The Balance of Brains: Corruption and High Skilled Migration*, Institut de Recherches Economiques et Sociales de l' Université catholique de Louvain, Discussion Paper 2013-10, str. 3-4.

¹⁵ *Ibid.*, str. 3-4.

iseljavanja visokoobrazovanih.¹⁶ Koruptivno okruženje negativno djeluje kako na emigracijske, tako i na imigracijske tokove. Stoga će domaći visokoeducirani stanovnici biti skloniji napuštanju zemlje u kojoj se, umjesto obrazovanja, kompetentnosti i stručnosti, više cijeni podobnost, te će nastojati otići u zemlju u kojoj prevladavaju meritokratski kriteriji.¹⁷ Takvo okruženje uglavnom ne privlači strani ljudski kapital s obzirom na to da bi njihov pristup tržištu rada bio također uvjetovan klijentelističkim odnosima. Stoga, nužni negativni učinak korupcijom zahvaćenog i klijentelistički ustrojenog sustava jest gubitak domaćeg ljudskog kapitala, ali i nemogućnost privlačenja stranih visokokvalificiranih stručnjaka. U društvu u kojem je percipirani ključ pristupa tržištu rada klijentelizam i nepotizam, odljev mozgova ne može se smatrati iznenađujućom pojavom. U skladu su s navedenim i rezultati istraživanja provedenog u zemljama Srednje i Istočne Europe¹⁸ koji pokazuju da su presudni potisni faktori nedostatak transparentnosti državnih politika i loša kvaliteta obrazovnog sustava.¹⁹ Uz to ide također i nedostatak obrazovnih i istraživačkih programa u zemljama porijekla zbog čega znanstvenici i visokokvalificirani stručnjaci napuštaju te zemlje i odlaze u razvijene zemlje koje im nude bolje uvjete za profesionalno usavršavanje. S druge strane, kao manje bitni razlozi odljeva mozgova spominju se loša pravna regulativa i nedostatak novih tehnologija.²⁰

Posljedice iseljavanja mogu se klasificirati kao pozitivne i negativne, te kratkoročne i dugoročne. Prividno pozitivna posljedica može biti smanjenje opće stope nezaposlenosti. Naziva se prividnom jer iseljavanje nema utjecaja ili je utjecaj beznačajan na smanjenje nezaposlenosti u zemljama podrijetla.²¹ Stoga, gledajući na smanjenje opće stope nezaposlenosti kao na pozitivnu posljedicu iseljavanja, treba imati na umu da se iseljavanjem istovremeno smanjuje i ukupno radno sposobno stanovništvo te da rastuća negativna selekcija postaje česta nuspojava. Osim navedene kratkoročne 'pozitivne' posljedice snižavanja opće stope nezaposlenosti, odljev mozgova ima za srednjoročnu i dugoročnu negativnu posljedicu "moguće poremećaje na tržištu rada, te destabilizaciju zdravstvenog, socijalnog i mirovinskog sustava, zbog očekivanog gubitka fiskalne i porezne baze".²² Ocjenjuje se također da "...poremećaji na tržištu rada kao posljedica iseljavanja mogu uključivati destabilizaciju baze i strukture radne snage, smanjenje broja i udjela radno sposobnog stanovništva, te već spomenuto smanjenje opće stope nezaposlenosti."²³

---

¹⁶ Cooray, A.; Schneider, F., "Does corruption promote emigration? An empirical examination", *Journal of Population Economics*, sv. 29., br. 1., 293-310.

¹⁷ Ariu, A.; Squicciarini, P., op. cit. u bilj. 15, str. 3.

¹⁸ Ariu, A.; Squicciarini, P., op. cit. u bilj. 15, str. 3.

¹⁹ Ienciu, Nicoleta Maria; Ienciu, Ionel-Alin, *Brain drain in Central and Eastern Europe: new insights on the role of public policy*, Southeast European and Black Sea Studies, sv. 15, br. 3, 2015., str. 293.

²⁰ *Ibid.*, str. 293.

²¹ Župarić-Iljić, Drago, *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*, Zaklada Friedrich-Ebert, Zagreb, 2016., str. 10.

²² *Ibid.*, str. 11.

²³ *Ibid.*, str. 11.

Dugoročno gledano, odljev mozgova može imati za posljedicu i demografski slom države s obzirom na to da gubitkom visokoobrazovanih najčešće mladih stanovnika država ostaje bez značajnog dijela populacije u reproduktivnoj dobi. Nadalje, odlazak visokokvalificiranih za državu znači gubitak ljudskog kapitala, direktno utječe na čitavu znanstvenu i obrazovnu zajednicu, dovodi u pitanje vrijednosti čitavog društva te stvara negativno i nesigurno ozračje za buduće generacije i njihov doprinos društvu. Odljev mozgova znači i gubitak financijskih resursa jer država odlaskom visokoobrazovanih pojedinaca gubi novac koji je uložila u njihovo obrazovanje, kao i budući prihod koji su oni mogli ostvariti da su svoju karijeru odlučili razvijati u zemlji porijekla.²⁴ U nedostatku inovacija i međunarodno prepoznatljivih istraživačkih projekata, odljev mozgova dovodi i do tehnološkog zaostajanja zemlje. U konačnici, iako odlazak visokoobrazovanih može ozbiljno poljuljati temelje obrazovnog sustava, ne treba zanemariti da ti isti pojedinci "koji su preseljenjem u inozemstvo promijenili referentni okvir svog razvoja te stekli nova znanja, vještine, poznanstva i financijske resurse, mogu u slučaju povratka u matičnu zemlju pomoći društvenom i gospodarskom razvoju čak i više nego oni koji su, iako imaju mogućnost oblikovati novi život u inozemstvu, odlučili ostati u matičnoj zemlji."²⁵

Iako je primarno negativna pojava za zemlju iseljavanja, odljev mozgova može imati i pozitivne gospodarske učinke. Novčane doznake često se percipiraju kroz njihov pozitivan gospodarski učinak, no potrebno je imati u vidu nekoliko bitnih spoznaja (analiza u sljedećem dijelu rada). Drugi potencijalni pozitivan gospodarski učinak iseljavanja visokokvalificirane radne snage može biti razvijanje ljudskog potencijala prikupljanjem iskustva stečenog u inozemstvu pod pretpostavkom kružne migracije i primjene stečenog znanja u državi porijekla. Nadalje, pojedinac može doprinijeti i investicijama u gospodarstvo zemlje porijekla. Te pozitivne strane fenomena odljeva mozgova ipak samo djelomično umanjuju negativne gospodarske učinke od kojih se ponajviše spominje smanjenje konkurentnosti zbog nedostatka inovacija i ideja što se u konačnici odražava na bruto društveni proizvod i na razvoj društva u cijelosti. Recentno istraživanje²⁶ potvrdilo je da iseljavanje visokoobrazovanih ima višestruki učinak na privatni i javni sektor što naposljetku rezultira smanjenjem gospodarske produktivnosti i bruto društvenog proizvoda države (Slika 1.).

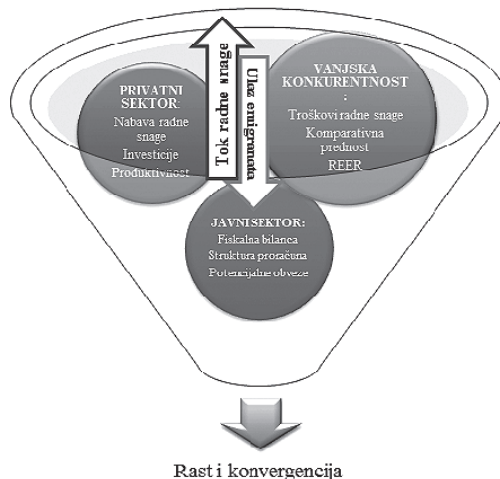
²⁴ <http://one-europe.net/brain-drain-eu>, 6. III. 2018.

²⁵ Potočnik, D.; Adamović, M., op. cit. u bilj. 9, str. 29.

²⁶ Atoyan, R.; Christiansen, L.; Dizioli, A.; Ebeke, C.; Ilahi, N.; Ilyina, A.; Mehrez, G.; Raei, F.; Rhee, A.; Qu, H.; Zakharova, D., *Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe*, IMF Staff Discussion Note, 2016. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf>

Slika 1. Utjecaj emigracije na ekonomski rast i razvoj države

Izvor: Atoyan, R.; Christiansen, L.; Dizlioli, A.; Ebeke, C.; Ilahi, N.; Ilyina, A.; Mehrez, G.; Raei, F.; Rhee, A.; Qu, H.; Zakharova, D.; *Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe*, IMF Staff Discussion Note, Međunarodni monetarni fond, 2016., str. 8

2.2. Odljev mozgova – faktori privlačenja (*pull factors*) i učinci na zemlje useljavanja

Apstraktno govoreći, primarni i centralni privlačni faktor u zemlji odredišta odljeva mozgova jest prilika. Prilika za bolju kvalitetu života, za bolje radne uvjete, za razvijanje karijere, za napredovanje, za profesionalno usavršavanje. Prilika razlikuje zemlje pogođene odljevom mozgova od onih zemalja koje privlače ljudski kapital. Pitanje je što neke države čini više privlačnima od drugih država te zašto baš te države postaju zemlje useljavanja visokokvalificiranih stručnjaka. Sukladno provedenim istraživanjima, to su bolji standard života, bolja kvaliteta života, veće plaće, lakši pristup razvijenim tehnologijama te stabilni politički sustav.²⁷ Sukladno tome, ključne su javne politike koje podržavaju i potiču profesionalne resurse i zapošljivost, kvalitetu obrazovanja i života te povoljnu političku i gospodarsku klimu.²⁸ Neka istraživanja ukazuju na to da su potisni faktori važniji za masovne migracije, odnosno niže obrazovanu radnu snagu dok su faktori privlačenja relevantniji za visokoobrazovanu radnu snagu.²⁹ Posljedično, čak i u slučaju

²⁷ Dodani, Sunita; E LaPorte, Ronald, "Brain drain from developing countries: how can brain drain be converted into wisdom gain?", *Journal of the royal society of medicine*, sv. 98, 487-491, 2005., str. 487. dostupno na: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/014107680509801107>

²⁸ Roudgar, I., Richards, C., *The policy challenge of the global brain drain: addressing the dilemmas of contributing push-pull factors*, *Int. J. Public Policy*, Vol. 11, Nos. 1/2/3, 2015. str.73–85.

²⁹ Todisco, E. Brandi, G. Tattolo., *Skilled Migration: a Theoretical Framework and the Case of Foreign Researchers in Italy*. Fulgor. 1:3. December 2003 <https://dspace.flinders.edu.au/xmlui/handle/2328/175>

značajnog poboljšanja mikrookruženja, odnosno prilika za vlastitu socioekonomsku i profesionalnu realizaciju u zemlji porijekla, neće biti značajnijeg utjecaja na odljev mozgova sve dok se ne dogodi poboljšanje u širem okruženju, odnosno opće poboljšanje kvalitete života i rada.³⁰ Smatra se da bi optimalna kombinacija potisnih faktora i faktora privlačenja trebala biti fokus vlade koja želi zaokrenuti odljev mozgova.³¹

Positivan učinak priljeva vrhunskih stručnjaka u odnosu na zemlje odredišta očigledan je, s obzirom na to da oni svojim znanjem i radom pridonose povećanju stupnja razvoja zemlje, njene proizvodnje, te standarda stanovništva.³² Imajući na umu prethodno navedene posljedice iseljavanja u odnosu na matičnu zemlju, evidentno je kako je odljev mozgova pojava koja ima dva posve suprotna učinka: ona istovremeno uzrokuje usporavanje ili čak nazadovanje gospodarstva matične zemlje i napredak gospodarstva zemlje odredišta.³³ Aktualan rastući trend odlaska visokoobrazovanih iz Srednje i Istočne Europe u Zapadnu Europu najbolje prikazuje ambivalentnost učinka pojave odljeva mozgova. Naime, dok se trenutno jedan dio Europe suočava s najvećim odljevom mozgova u povijesti, Zapadna Europa ubire plodove uspješno ostvarenog projekta Europske unije provedenog u cilju ekonomske integracije te otvorenosti državnih granica za lakšu i fleksibilniju radnu mobilnost.

3. ISELJAVANJE IZ HRVATSKE NAKON PRISTUPANJA EUROPSKOJ UNIJI

Podaci Eurostata pokazuju da se broj iseljenika iz RH postupno povećava od pristupanja Hrvatske Uniji. Tako je u 2013. broj emigriranih bio 15.262, dok je u 2016. zabilježen odljev 36.436 stanovnika.³⁴ Također se i broj imigriranih od 2013. povećavao, no neznatno u odnosu na ukupni broj onih koji su napuštali RH. Prema podacima Eurostata, broj imigriranih u RH 2013. bio je 10.378, dok je 2016. zabilježeno useljavanje 13.985 stanovnika.³⁵ Ovisno o izvoru, procjenjuje se da je nakon pristupanja RH EU-u, Hrvatsku napustilo između 200 do 250.000 ljudi.³⁶ Može se primijetiti da se RH konstantno suočava s ozbiljnim egzodusom stanovnika Hrvatske koji ne uspijeva biti kompenziran s potrebnim priljevom imigranata. Prema podacima DZS-a, saldo migracije stanovništva RH s inozemstvom u 2016.

---

³⁰ Kazlauskienė, Aušra, Rinkevičius, Leonardas. *Lithuanian "Brain Drain" Causes: Push and Pull Factors*, Engineering Economics, 2006. No 1 (46). str. 27-37

³¹ Roudgar, I., Richards, C., op. cit. u bilj. 29, str. 73-85.

³² Kostanjevečki Tatjana, *Psihološki aspekti nezaposlenosti: Odljev mozgova*, Zbornik radova XII. ljetne psihologijske škole, Silba, 2002.

³³ *ibid.*

³⁴ Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_emi4ctb&lang=en, 17.03.2018.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ <http://www.poslovni.hr/hrvatska/novi-trend-iseljavanja-iz-hrvatske-odlaze-oni-koji-vec-imaju-posao-335553>, 18. II. 2018.

bio je negativan i iznosio je -22.451.³⁷ Iako konstantno prisutan u RH, problem negativnog migracijskog salda dobio je novu dimenziju nakon ulaska RH u EU čemu su vjerojatno doprinijeli i odjeci globalne ekonomske krize.³⁸ Iako nemogućnost pronalaska posla u struci često predstavlja jedan od bitnijih motiva za odlazak iz zemlje, valja naglasiti da nezaposlenost nije više ključan razlog odlaska. Prema zadnjim istraživanjima, čak je 60 % iseljenih stanovnika Hrvatske (u tom broju prevladavaju visokokvalificirani) prije odlaska u inozemstvo imalo posao.³⁹ Vrlo značajan nepovoljan faktor koji ukazuje na trajni karakter iseljavanja jest visok udio obitelji s djecom u ukupnom broju iseljenih.⁴⁰ Dodatni je nepovoljni faktor činjenica da su među tim novim iseljenicima mnogi s deficitarnim profesijama.

Kao i stariji migranti, i mladi izražavaju najveću zainteresiranost za zemlje Zapadne Europe, koje su im bliske kulturološki, geografski i o životu u kojima već imaju neka posredna ili neposredna saznanja (putem članova obitelji ili prijatelja koji su nekad živjeli ili trenutno žive u inozemstvu, ali i putem osobnog iskustva s programa mobilnosti kao što je primjerice program 'Erasmus'), a često i mrežu kontakata na koje se nadaju osloniti. Ponajviše ih privlače bolji životni standard te prilike za profesionalni razvoj i obrazovanje. Istraživanje provedeno u devet država jugoistočne Europe u razdoblju 2011. – 2015. analiziralo je pet ključnih točki koje obilježavaju ekonomsko politički položaj mladih u zemljama jugoistočne Europe: pristup obrazovanju, izgledi za zapošljavanje, nestanak iluzija u vezi s politikom, niska razina društvenog povjerenja, tjeskoba oko budućnosti. Zaključuju da materijalne okolnosti i niske šanse za zapošljavanje, praćene ostalim faktorima kao što je politička nestabilnost, rezultiraju visokom razinom voljnosti mladih da napuste svoje države.⁴¹ U Hrvatskoj samo 11 % mladih smatra da su adekvatno predstavljeni u politici, dok 77 % smatra da nisu. Sukladno tomu, vrlo mali broj mladih smatra da može utjecati na politiku u svojoj zemlji (17,4 %). Iznimno niska zainteresiranost za politiku i razina političke participacije pridonose općoj atmosferi beznađa i revoltiranosti, što distancira mlade od njihove uloge građanina i kreatora budućnosti te stvara moralnu i emocionalnu podlogu za napuštanje države. Jedna od mogućnosti jest uključivanje mladih u njihove zajednice putem sudjelovanja u organizacijama civilnog društva i volontiranja, jer istraživanje pokazuje da su oni koji su snažnije razočarani u politiku i vlast tomu skloniji, s obzirom na to da tim institucijama vjeruju više nego političkim strankama, parlamentu i vladi.⁴² Komparativno gledano, u Rumunjskoj je 40,3 % mladih spremno napustiti zemlju, u Bugarskoj je postotak nešto manji, 32,6, dok se u Hrvatskoj 26,1 % njih izjasnilo da svoju budućnost vidi

---

³⁷ https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm 17.03.2018.

³⁸ Potočnik, D.; Adamović, M.;, op. cit. u bilj. 9, str. 5.

³⁹ <http://www.poslovnih.hr/hrvatska/novi-trend-iseljavanja-iz-hrvatske-odlaze-oni-koji-vec-imaju-posao-335553>, 15.02.2018.

⁴⁰ Akrap, A., Ivanda, K., *Najnovija iseljavanja i promjene u demografskim strukturama Hrvatske*, Znanstveno-stručni skup Socijalno-demografska reprodukcija Hrvatske, 29. V. 2018., Centar Miko Tripalo, Zagreb.

⁴¹ Zaklada Friedrich Ebert: *#FivePointsOn Youth in Southeast Europe*, Sarajevo, 2018., str. 6.

⁴² Zaklada Friedrich Ebert: *#FivePointsOn Youth in Southeast Europe*, Sarajevo, 2018.

u inozemstvu.⁴³ Nedavno istraživanje⁴⁴ provedeno među učenicima srednjih škola pokazuje da čak 47,5 % ispitanika svoju budućnost vidi izvan Hrvatske. Pritom najuspješniji učenici u najvećoj mjeri imaju namjeru odlaska iz zemlje, a gledano prema područjima, najviše maturanata prirodoslovnomatematičkih gimnazija planira odlazak.

Osim prethodno iznesenih statističkih podataka, vlastita iskustva pojedinaca i osvrti znanstvenika iz hrvatskog sustava visokog obrazovanja važan su doprinos ovoj analizi. Prema mišljenju jedne arhitektice, "u RH nema perspektive, nema društvenih vrijednosti, te je u RH prije bitnije čiji si, a ne koliko si kvalitetan i stručan".⁴⁵ Nadalje, u otvorenom pismu upućenom ministrici znanstvenik je istaknuo kako u RH "prosjeck 5,0 zapravo znači 0 te da je sustav koji nema mjesta za svojeg znanstvenika koji je sve obveze izvršio na vrijeme – nakaradan, no i dalje obrazuje mlade ljude iako za njih u toj struci više nema posla."⁴⁶ Prema riječima znanstvenika s iznimnom međunarodnom karijerom Ivana Đikića, "novac ne jamči uspjeh u znanosti, nego su potrebni kritična masa znanstvenika i kreativni ambijent".⁴⁷ Uvriježeno je mišljenje da je politika ušla u sve pore hrvatskog društva, relativizirajući pritom prave vrijednosti sustava te osujećujući kreativno obrazovno okruženje koje je potrebno perspektivnim pojedincima. U svom otvorenom pismu Ivan Đikić dotaknuo se teme iseljavanja mladih: "*U kratkom vremenu Hrvatsku je napustilo preko 60.000 mladih, a jedan od razloga takvog odlaska je nepovjerenje u vrijednosni sustav društva*".⁴⁸ Prethodni dokazi impliciraju da je sve prisutniji razlog odlaska visokokvalificiranih iz RH "nepovoljna situacija u državi i društvu koju odlikuju zamjetne razine mita i korupcije na različitim razinama vlasti, sporost i nesređenost pravosuđa, opći demokratski deficit, nedostatak političke kulture, neuvažavanje ljudskih i manjinskih prava, te zaoštavanje ideološke polariziranosti hrvatskog društva."⁴⁹ Primarni uzrok odljeva mozgova iz RH nije nemogućnost pronalaska posla u struci s obzirom na to da RH ne raspolaže velikim brojem visokoobrazovanih.⁵⁰ Naprotiv, kao što je prethodno istaknuto, razlozi

---

⁴³ *Ibid.*, str. 6.

⁴⁴ Institut za društvena istraživanja i Agencija za znanost i visoko obrazovanje: *Analiza stanja i potreba u srednjoškolskom odgoju i obrazovanju vezanih uz informiranje o visokoškolskim izborima i postupcima upisa na studijske programe preko Nacionalnog informacijskog sustava prijava na visoka učilišta*, 2018 (NISpVU) http://www.idi.hr/wp-content/uploads/2018/06/PRIKAZ_ZA_MEDIJE-boas_final.pdf

⁴⁵ <https://net.hr/danas/hrvatska/zasto-obrazovani-odlaze-iz-hrvatske-zivot-je-prevrijedan-da-bi-se-zivjelo-ovako-trosi-se-previsje-energije-da-ne-postanes-hejter/>, 15. II. 2018.

⁴⁶ <https://net.hr/danas/hrvatska/znanstvenik-koji-odlazi-u-irsku-pisao-ministrici-sustav-je-nakaradan-ne-mene-je-potroseno-milijun-kuna-a-sada-nisam-potreban/>, 10. III. 2018.

⁴⁷ <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/96191/odljev-mozgova-ivan-ikic-otiite-ako-ne-mozete-ovdje-razvijati-talent>, 16. II. 2018.

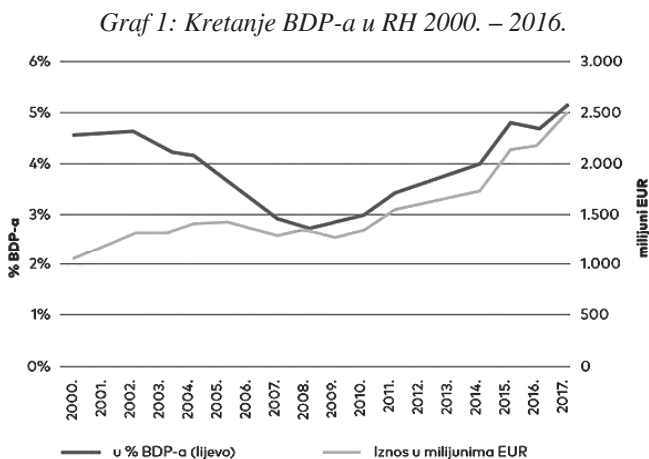
⁴⁸ <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/ivan-djick-poslao-otvoreno-pismo-premijeru-plenkovicu-odlazim-iz-hrvatske--466722.html>, 16. II. 2018.

⁴⁹ Župarić-Iljić, D., op. cit. u bilj. 22, str. 3.

⁵⁰ Prema podacima iznesenima u posljednje objavljenom izvješću EU Youth Report 2015, "*udio visokoobrazovanih u Hrvatskoj i dalje je jedan od najnižih u EU – 18,5 posto, prema europskom prosjeku od 26 posto, dok najbolje države članice imaju stope veće od 35 posto*", http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/reports/youth-report-2015_en.pdf, 15. I. 2018.

leže u nemogućnosti napredovanja u struci, nedostatku kreativnog i inspirativnog okruženja za daljnji profesionalni razvoj. U posljednje se vrijeme sve više javlja problem nestašice takvoga obrazovnog kadra, kako zbog vanjskog emigriranja, tako i zbog njihove odluke o napuštanju profesije (*brain waste*) te neusklađenosti obrazovnih politika s potrebama tržišta rada. Nadalje, suvremene potrebe "razvoja i tehnološkog napretka grade veću potrebu za visokoobrazovanom radnom snagom koju stoga tržište rada lakše i apsorbira... To pokazuju podaci o rastućem udjelu visokoobrazovanih u ukupnom broju zaposlenih te o bržoj i većoj zapošljivosti visokoobrazovanih u odnosu na niže obrazovane osobe iz kontingenta nezaposlenih prijavljenih na Hrvatski zavod za zapošljavanje."⁵¹

Kada se govori o suvremenim emigracijskim trendovima u Uniji, izražena su dva stajališta. Jedan je pristup eurooptimista, a drugi europesimista.⁵² Pobornici prvog pristupa jesu kreatori europskih politika koji na emigracije mladih gledaju kao na dinamično europsko tržište rada na kojem će zemlje Zapada profitirati od privlačenja visokoobrazovane mlade radne snage, dok će zemlje Istoka ostvariti korist od doznaka.⁵³ No, u kontekstu doznaka i njihova mogućeg pozitivnog učinka na gospodarsku sliku RH, važno je prikazati koliko i mogu li zapravo takvi osobni transferi iz inozemstva prouzročiti ozbiljniji pomak u smislu porasta BDP-a kao osnovnog pokazatelja gospodarske moći zemlje. Tako je primjerice 2017. u RH zabilježen priljev od 2,5 milijardi eura (procjenjuje se da se od toga 2 milijarde odnose na osobne transfere) ili 5,1 % BDP-a, što prikazuje graf 1.⁵⁴

Izvor: <https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-komentari/pise-velimir-sonje-nekoliko-zabluda-o-velikoj-internacionalizaciji/7249086/>

⁵¹ *Ibid.*

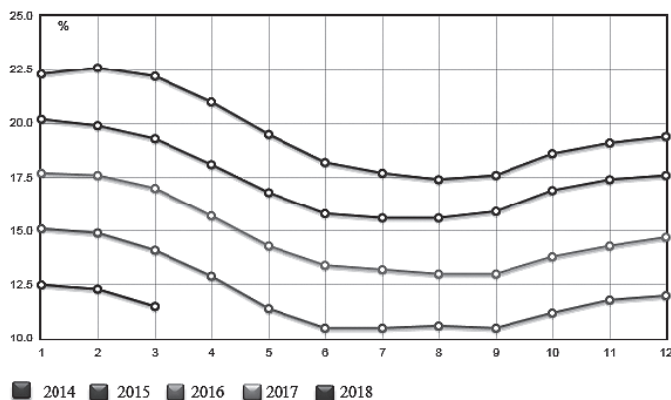
⁵² Potočnik, D.; Adamović, M., op. cit. u bilj. 9, str. 5.

⁵³ *Ibid.*, str. 5.

⁵⁴ <https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-komentari/pise-velimir-sonje-nekoliko-zabluda-o-velikoj-internacionalizaciji/7249086/>, 16. IV. 2018.

Prateći trend od 2012. može se uočiti velika i važna promjena. No, postoji zamka – dugoročno gledano, osobni transferi ne mogu prouzročiti određeni ozbiljniji pozitivan učinak na BDP. Navedeno potvrđuje i činjenica da je iznos BDP-a u 2017. neznatno veći u odnosu na visinu BDP-a u 2000.⁵⁵ Novčane doznake mogu i negativno utjecati na tržište rada tako što pružajući financijsku sigurnost primateljima novčanih doznaka demotiviraju iste za pronalaženje posla u zemlji.⁵⁶ Još jedan naizgled pozitivan učinak iseljavanja jest smanjenje opće stope nezaposlenosti. Imajući na umu da u RH od pristupanja EU migracijski trend sve više uzima maha, na grafu 4 može se uočiti da obrnuto proporcionalno kako raste broj hrvatskih emigranata, tako opća stopa nezaposlenosti pada. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, broj nezaposlenih u 2013. bio je 345.112, a četiri godine poslije (2017.) 193.967.⁵⁷ Iako istraživanja pokazuju pozitivnu korelaciju između iseljavanja i razine dohotka u zemlji porijekla, radi se samo o kratkoročnom učinku. Dodatno, u slučaju većeg emigracijskog vala, posebno visokoobrazovanih, čak i taj kratkoročni učinak izostaje.⁵⁸

Graf 2: Stopa nezaposlenosti u RH po godinama,
prema podacima: <https://www.dzs.hr/>

Nadalje, prema mišljenju europesimista, suvremenom trendu emigracija može se pristupiti i s negativnog aspekta, povezujući takav trend uz gubitke koje bilježe matične zemlje poput Hrvatske.⁵⁹ U prilog tome govori i činjenica da je RH od pristupanja

⁵⁵ <https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-komentari/pise-velimir-sonje-nekoliko-zabluda-o-velikoj-internacionalizaciji/7249086/>, 16. IV. 2018., vidi graf broj 3.

⁵⁶ Atoyan, R., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 17.

⁵⁷ <http://statistika.hzz.hr/statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>, 10. IV. 2018.

⁵⁸ Bogdan, Željko; Ivanda, Krešimir: *Emigration and Labor Supply: The Effect on Wages in Source Country*, 7. Međunarodni znanstveni simpozij "Gospodarstvo istočne Hrvatske – vizija i razvoj/ Mašek-Tonković, Anka; Crnković, Boris (ur.). Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku; Ekonomski fakultet Osijek, 2018. str. 234-241.

⁵⁹ Potočnik, D.; Adamović, M.; op. cit. u bilj. 9, str. 5.

Europskoj uniji do danas izgubila oko 5 % stanovništva.⁶⁰ Takav trend zahvatio je i druge tranzicijske istočnoeuropske zemlje. No, treba uzeti u obzir i to da se razmjeri u kojima se emigracije odvijaju u istočnoeuropskim zemljama uvelike razlikuju. Iseljavanje stanovništva negativno djeluje i na rast BDP-a u državi. Procjenjuje se, naime, da je Hrvatska odlaskom stanovništva izgubila 13 % potencijalnog BDP-a.⁶¹ Suvremeni emigracijski val odnio je znatan dio hrvatske populacije, a "manja populacija znači i manju osobnu potrošnju, a kako je ona najvažniji dio BDP-a to koči njen rast i ekonomski oporavak države."⁶² Negativna posljedica rastućeg trenda iseljavanja u Hrvatskoj također je i sve manji broj djece na svim razinama odgojno-obrazovnog procesa (predškolski odgoj, osnovno i srednjoškolsko obrazovanje).⁶³ Stoga se upozorava na postojeći problem smanjivanja broja djece u Hrvatskoj (u posljednjih 10 godina za čak 63.000, od čega je oko 17 % otišlo zbog iseljavanja) te se kao jedan od razloga za iseljavanje navodi loša klima u znanosti i obrazovanju.⁶⁴ Problem sve manjeg broja djece u RH izravno je povezan s trenutno nepovoljnom demografskom i ekonomskom situacijom u RH. Stoga, prirodni tijek stvari nalaže da će "sve malobrojnije generacije živorođenih smanjiti potrebu za zadržavanjem trenutnog broja učitelja i profesora u budućnosti, a i upisne kvote na visokim učilištima će se morati prilagoditi demografiji."⁶⁵ Nadalje, nedovoljno ulaganje u tzv. područje STEM sve više postaje uzrok emigriranja mladih u potrazi za kvalitetnijim obrazovanjem koje će im pružiti adekvatno znanje i omogućiti im da budu u korak s vremenom. Tako RH ostaje zakinjuta za buduće stručnjake koji bi mogli doprinijeti stvaranju dodane vrijednosti. Stoga, "odlazak visokoobrazovanih znači i zaostajanje u tehnološkom razvoju zemlje".⁶⁶ Sa sličnim problemom susreće se i Rumunjska, te su RH i Rumunjska u skupini istočnoeuropskih zemalja najugroženije po pitanju potencijalnog odljeva visokoobrazovanih, s obzirom na to da imaju najmanji udio visokoobrazovanih u ukupnom postotku radno aktivne populacije.⁶⁷ Potrebno je istaknuti da odlazak visokoobrazovanih, koji su uglavnom mladi u najproduktivnijoj dobi, izravno doprinosi postojećoj nepovoljnoj demografskoj situaciji u RH. Naposljetku, gubitak onih "u koje je RH uložila velika sredstva da bi ih osposobila za stvaranje viška vrijednosti, te činjenica da oni sada kao gotovi 'proizvodi' odlaze u druge zemlje stvarati taj višak vrijednosti",⁶⁸ vrlo je nepovoljan trend za RH.

---

⁶⁰ <https://www.vecernji.hr/premium/u-4-godine-u-eu-se-iselilo-5-posto-hrvata-i-to-ni-je-tragedija-1179949>, 10. IV. 2018.

⁶¹ Atoyan, R., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 24., figure (14).

⁶² Kosović, Mateja, *Odljev mozgova kao razvojni problem nacionalne ekonomije Republike Hrvatske*, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2017., str. 36.

⁶³ Župarić-Iljić, D., op. cit. u bilj. 22, str. 10.

⁶⁴ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/djickic-plagijatori-sjede-u-saboru-na-celu-ministarstva-i-u-ustavnom-sudu/970140.aspx>, 20. III. 2018.

⁶⁵ Kosović, M., op. cit. u bilj. 63.

⁶⁶ <https://www.hkv.hr/izdvojeno/nae-teme/pitali-smo/17610-o-iseljavanju-mladih-i-obrazovanih-ljudi-iz-hrvatske.html>, 19. III. 2018.

⁶⁷ Atoyan, R., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 13.

⁶⁸ <https://www.hkv.hr/izdvojeno/nae-teme/pitali-smo/17610-o-iseljavanju-mladih-i-obrazovanih-ljudi-iz-hrvatske.html>, 19. III. 2018.

Pozitivan učinak priljeva vrhunskih stručnjaka u odnosu na zemlje odredišta očigledan je jer oni svojim znanjem i radom pridonose povećanju stupnja razvoja zemlje, njene proizvodnje, te standarda stanovništva.⁶⁹ Imajući na umu prethodno navedene posljedice iseljavanja u odnosu na matičnu zemlju, može se zaključiti kako je odljev mozgova pojava koja ima dva posve suprotna učinka – ona istovremeno uzrokuje usporavanje ili čak nazadovanje gospodarstva matične zemlje i napredak gospodarstva zemlje odredišta.⁷⁰ Aktualan rastući trend odlaska visokoobrazovanih iz Srednje i Istočne Europe u Zapadnu Europu najbolje prikazuje ambivalentnost učinka pojave odljeva mozgova.

Republika Hrvatska danas se može deklarirati kao zemlja s visokom stopom iseljavanja dominantno obrazovanih i perspektivnih pojedinaca. Osim tog trenda, s aspekta tržišta rada Hrvatsku karakteriziraju niska fleksibilnost i mobilnost radne snage.⁷¹ Iako nepovoljna pojava za zemlju iseljavanja, porast stope emigracije visokokvalificiranih ne mora nužno predstavljati problem ako se posljedice emigracije mogu ublažiti povećanjem udjela useljenika (tzv. *Positive Balance of Brains*). *Positive Balance of Brains* značio bi ravnotežu između emigracije visokokvalificiranog domaćeg stanovništva i imigracije novog visokokvalificiranog stanovništva u kojem slučaju stopa useljenih treba biti veća od stope iseljenih.⁷² No, iako RH u posljednje vrijeme bilježi pozitivne pomake u smislu imigracijskih politika i privlačenja strane radne snage, ipak ne uspijeva postići tzv. *Positive Balance of Brains*. Imigracijski trendovi u Hrvatskoj i dalje su odraz tradicionalne povezanosti Hrvatske s bivšim republikama Jugoslavije te najveći priljev imigranata dolazi upravo s tih područja iako je ulazak Hrvatske u EU učinio RH privlačnijom i za državljane drugih europskih zemalja, pa se tako iz grafa 3, koji prikazuje zastupljenost imigranata po zemljama u razdoblju gotovo neposredno nakon pristupanja RH EU-u, može iščitati kako najveći postotak čine imigranti 'iz drugih europskih zemalja' različitih od onih s kojima je RH tradicionalno najviše povezana. Iako je Hrvatska tradicionalno obilježena negativnim prirodnim prirastom i negativnom migracijskom bilancom, u novije vrijeme ipak se mogu naslutiti pokušaji oformljenja politika koje će odgovarati potrebama Hrvatske za imigrantskom radnom snagom.⁷³ Kao primjer jednog takvog pokušaja može se navesti mjera povećanja kvote za zapošljavanje stranaca (ukupna godišnja kvota za zapošljavanje stranaca u 2017. iznosila je 7026).⁷⁴ U 2018. godišnja kvota dozvola za zapošljavanje stranaca u RH iznosi 31.000, od čega je 9000 produženje već postojećih dozvola.⁷⁵ Iz priloženog se može zaključiti kako u RH postoji povećana

---

⁶⁹ Kostanjevečki, T., op. cit. u bilj. 33.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*, str. 10.

⁷² Ariu, A.; Squicciarini, P., op. cit. u bilj. 15, str. 2.

⁷³ Potočnik, D.; Adamović, M., op. cit. u bilj. 9, str. 28.

⁷⁴ *Ibid.*, str. 28.

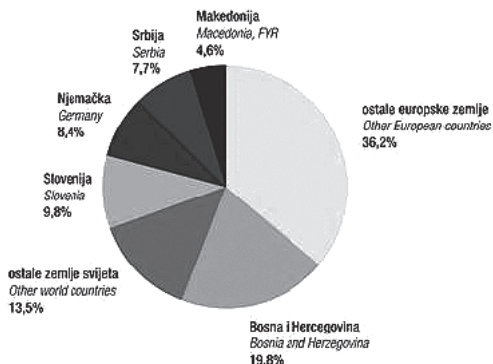
⁷⁵ Čl. 1. i 2., Odluka o utvrđivanju godišnje kvote dozvola za zapošljavanje stranaca za kalendarsku godinu 2018., NN, br. 122/2017 : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_122_2783.html

potreba za imigrantskom radnom snagom na što se odgovara blagom mjerom postupnog povećanja kvote za zapošljavanje stranaca.

Graf 3: Postotak imigranata u RH u 2015. prema državljanstvu

G-2. STRANI DRŽAVLJANI DOSELJENI U REPUBLIKU HRVATSKU U 2015. PREMA ZEMLJI DRŽAVLJANSTVA
FOREIGN NATIONALS IMMIGRATED TO REPUBLIC OF CROATIA, BY COUNTRY OF CITIZENSHIP, 2015

Izvor: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/07-01-02_01_2016.htm

U kontekstu imigracijske problematike u RH korisno je istaknuti i dati uvid u ono što javno mnijenje misli o priljevu stranaca u RH i njihovoj integraciji u hrvatsko društvo. Istraživanje mišljenja javnosti o dolasku stranih radnika/stručnjaka u RH pokazalo je da 75,9 % ispitanika misli da strani radnici u RH moraju usvojiti vrijednosti hrvatskog društva ukoliko žele raditi u Hrvatskoj.⁷⁶ Njih 59,3 % mišljenja je da bi stranci predstavljali teret u odnosu na postojeće tržište rada.⁷⁷ Isti postotak ispitanika smatra da bi se domaćim radnicima trebala dati prednost u odnosu na strance koji su jednako sposobni za isto radno mjesto, te je čak 55,3 % ispitanika ekstremnog stajališta i misli da bi Vlada RH trebala uvesti zabranu uvoza strane radne snage.⁷⁸ Takav generalno negativan stav o uključivanju stranaca u naš sustav rada i obrazovanja, te skepticizam prema njihovoj integraciji u hrvatsko društvo čini postojeći imigracijski problem većim i ozbiljnijim te pokazuje da su Hrvati prema tim pitanjima znatno negativniji od europskog prosjeka, gdje, po recentnom istraživanju,⁷⁹ 38 % ispitanika smatra kako je imigracija koja dolazi iz zemalja izvan Unije 'više problem nego prilika', a 31 % smatra kako je ona 'podjednako problem i prilika', dok je 20 % ispitanika vidi 'više kao priliku nego problem'. Stoga se u skorije vrijeme u RH teško može očekivati zamjetan porast stope imigracije, s obzirom na to da nedostatak adekvatnih imigracijskih mjera i politika te generalno

⁷⁶ Knezović, Sandro; Grošinić, Maja, *Migration trends in Croatia*, Hanns-Seidel-Stiftung; Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 2017., str. 25.

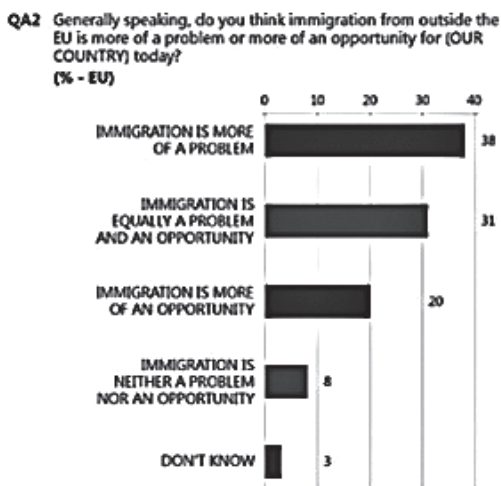
⁷⁷ *Ibid.*, str. 25.

⁷⁸ *Ibid.*, str. 25.

⁷⁹ European Commission, Special Eurobarometer 469, *Integration of immigrants in the European Union*. April 2018 https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2169_88_2_469_ENG

negativan stav građana o dolasku stranaca u RH i njihovoj integraciji u hrvatsko društvo pokazuje da RH za to još nije spremna.

Graf 4: Mišljenje o imigrantima koji dolaze izvan EU-a kao o problemu ili prilici u zemljama EU-a

Izvor: European Commission, Special Eurobarometer 469, Integration of immigrants in the European Union. April 2018 https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2169_88_2_469_ENG, str. 57

4. RH NASPRAM DRUGIH SREDNJO- I ISTOČNOEUROPSKIH ČLANICA UNIJE

Zemlje Srednje i Istočne Europe (SIE),⁸⁰ osim geografskog položaja, povezuje i njihov noviji status članstva u Europskoj uniji (osim Albanije, koja nije članica EU-a), te činjenica da se sve nalaze u (post)tranzicijskom razdoblju. Pristupanje Uniji za svaku od tih zemalja značilo je suočavanje s velikim izazovima koje je pred njih stavilo načelo otvorenosti granica EU-a. Stoga je suvremeni val iseljavanja iz zemalja SIE-a prema Zapadnoj Europi kulminirao od trenutka pristupanja EU-u (2004. – Estonija, Latvija, Litva, Poljska, Češka, Slovačka, i Slovenija, 2007. – Rumunjska i Bugarska, 2013. – RH).⁸¹ Emigracijske tokove unutar Europe u smjeru Istok-Zapad karakterizira odljev prvenstveno visokokvalificiranih emigranata.

⁸⁰ Prema terminologiji *Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj* (OECD), Srednja i Istočna Europa (Central and Eastern Europe (CEE)) skupni je naziv za sljedeće države: RH, Albanija, Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, i tri baltičke zemlje: Estonija, Latvija i Litva.

⁸¹ Atoyan, R. et al., op. cit. u bilj. 27, str. 8.

Utvrđeno je, naime, da je stupanj obrazovanja tih emigranata veći od prosjeka u zemlji koju napuštaju i da je iz godine u godinu rastući broj visokoobrazovanih.⁸²

Emigracijski tokovi unutar Unije specifični su po relativno kratkoj udaljenosti te fleksibilnosti i jednostavnoj mobilnosti radnika zahvaljujući zajamčenoj slobodi kretanja radnika unutar EU-a. Države SIE-a tradicionalno su označene kao zemlje iseljavanja te od vremena pristupanja Uniji svjedoče egzodusu vlastitih državljana uz nedovoljnu vlastitu gospodarsku i stratešku snagu da svoje državljane zadrže u zemlji, odnosno privuku kroz kružne migracije. Iako se uglavnom radi o masovnim emigracijama, razmjeri u kojima se emigracijski tokovi odvijaju u zemljama Srednje i Istočne Europe razlikuju se:

"Razlika u opsegu iseljavanja u poljskom, rumunjskom i hrvatskom primjeru može se dijelom tumačiti i tradicionalnim povijesnim (e)migracijskim obrascima i iskustvima hrvatskih građana, koji su još od šezdesetih godina 20. stoljeća kao gostujući radnici boravili i radili na zapadnoeuropskim tržištima rada, dok se ta prilika istočnim Europljanima otvorila u manjoj mjeri nakon pada Željezne zavjese, a u većoj mjeri tek po pridruživanju u EU".⁸³

Primjerice, ulaskom Rumunjske u EU (2007.), naglo je porastao broj visokokvalificiranih emigranata koji su pristupanje Rumunjske Uniji vidjeli kao priliku za izgradnju međunarodne karijere unutar granica proširene Unije.⁸⁴ Takav rastući trend emigriranja visokoobrazovanih može se pripisati istim čimbenicima kao što je to trenutno slučaj u RH. Prema istraživanju provedenom na skupini od šest država (Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Rumunjska i Slovačka) u razdoblju između 1980. i 2010., Rumunjska je zajedno s Poljskom bila zemlja s najvećom stopom iseljavanja visokokvalificiranih.⁸⁵ Na jednostavno pitanje postavljeno skupini izvršnih direktora u zemljama Srednje i Istočne Europe: "Uspijeva li vaša zemlja zadržati talentirane?", prevladavali su negativni odgovori te je u okviru tog istraživanja ustanovljeno da je Hrvatska, zajedno s Rumunjskom, Bugarskom i Slovačkom, najviše izložena problemu iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva.⁸⁶

Općenito govoreći, državljani zemalja SIE-a sve manje imaju povjerenja u nositelje državne vlasti i ostvarenje njihovih obećanja o poboljšanju uvjeta u zemlji što postaje razlog njihova emigriranja i odluke o izgradnji vlastite karijere u inozemstvu, dok zemlje iz kojih odlaze gube one koji bi u svakom pogledu trebali najviše doprinositi rastu i razvoju zemlje:

"Česta promjena vladajućih, tradicija učestalog smjenjivanja i imenovanja odgovornih osoba na ključnim pozicijama, česte promjene zakona i kompliciranost, te dugotrajnost njihove provedbe, nedostatak transparentnosti državnih službi, te nesvrhsishodno upravljanje državnim proračunom, kao i

---

⁸² *Ibid.*, str. 13.

⁸³ <https://www.portalnovosti.com/put-pod-mnoge>, 14. II. 2018.

⁸⁴ Petroff, A., op. cit. u bilj. 5, str. 123.

⁸⁵ Petroff, A., op. cit. u bilj. 5, str. 123.

⁸⁶ Ienciu, N. M.; Ienciu, I., op. cit. u bilj. 20, str. 287.

nepovjerenje u političku vlast, razlozi su zašto je pojava odljeva mozгова sveprisutna na prostoru Srednje i Istočne Europe."⁸⁷

Značajan odljev visokokvalificiranih iz zemalja Srednje i Istočne Europe može imati dugoročne posljedice u smislu smanjivanja ukupnog udjela radne snage i produktivnosti, s izravnim utjecajem na razvoj i gospodarstvo zemalja iz kojih visokoobrazovani odlaze, što u konačnici za državu znači smanjenje njezine konkurentnosti, kao što je istaknuto u prethodnom poglavlju. Imajući na umu kako visokoobrazovani čine temeljni ljudski kapital svake zemlje, koji izravno može doprinijeti njezinoj konkurentnosti, korisno je prikazati posljednje rezultate Svjetskog ekonomskog foruma iz 2018. o rangiranju zemalja u odnosu na stupanj njihove konkurentnosti. Iz skupine zemalja Srednje i Istočne Europe, najvišu poziciju zauzela je Estonija (29.), zatim Češka (31.), Litva (41.), Poljska (39.), Slovenija (48.), Bugarska (49.), Latvija (54.), Slovačka (59.), Mađarska (60.), Rumunjska (68.), RH (74.), te Albanija (75.).⁸⁸ Iza RH prema stupnju svjetske konkurentnosti nalazi se samo Albanija koja i nije članica EU-a. Prema rezultatima još jednog globalnog istraživanja kojim se izračunavao indeks ljudskog kapitala, zemlje Srednje i Istočne Europe rangirane su na sljedeći način: među SIE-zemljama ponovno vodi Estonija (12.), zatim Češka (22.), Litva (25.), Latvija (28.), Poljska (31.), Bugarska (32.), Slovačka (36.), RH (37.), Mađarska (39.), te Rumunjska (42.).⁸⁹ Hrvatska je u ovoj komparativnoj skupini pozicionirana ispred dvije zemlje članice Unije, Rumunjske i Mađarske, te iako na globalnoj razini relativno solidan rezultat, gledajući u okviru EU-a, RH ima dosta mjesta za napredak.⁹⁰ Osim toga, gledano kroz prizmu poslovnog okruženja, analiza interakcije prevladavajuće nacionalne kulture i regulative vezane za poslovanje u europskim zemljama pokazala je da se povoljna poslovna klima u pravilu nalazi u društvima koje karakteriziraju individualizam, sklonost riziku, otvorenost i manja sklonost hijerarhiji.⁹¹ A suprotne karakteristike društava (poput kolektivismu, zatvorenosti i pasivnosti) i prevladavaju u postsocijalističkim zemljama.⁹²

---

⁸⁷ *Ibid.*, str. 288.

⁸⁸ Svjetski ekonomski forum, *The Global Competitiveness Report*, 2017-2018, dostupno na: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>, 25. II. 2018.

⁸⁹ Svjetski ekonomski forum, *The Global Human Capital Report*, 2017., str. 18., dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Human_Capital_Report_2017.pdf

⁹⁰ *Ibid.*, str. 6.

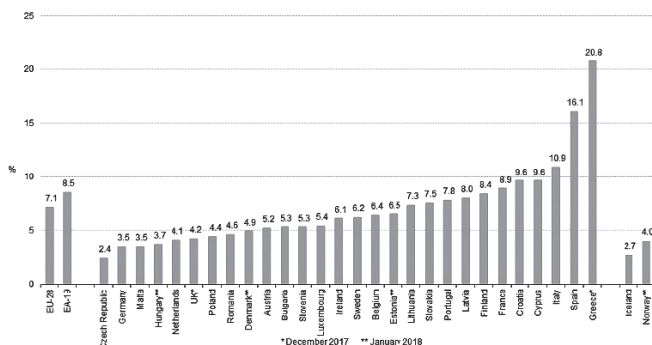
Za lakše razumijevanje značenja indeksa ljudskog kapitala objasniti će se način njegova izračuna, odnosno njegove komponente: 25 % čitavog izračuna odlazi na ispitivanje postotka stanovništva u zemlji s osnovnim, srednjim, te visokim obrazovanjem; 25 % čini ispitivanje postotka zaposlenih, nezaposlenih, te zaposlenih prema spolu. Predzadnja komponenta (također 25%) odnosi se na ispitivanje kvalitete obrazovanja, te stupnja kompetentnosti i sposobnosti mladih nakon završetka obrazovanja, dok zadnja komponenta pod nazivom *know-how* znači ispitivanje postotka iseljenih visokoobrazovanih te onih s nižim obrazovanjem, kao i postotka dostupne kvalificirane i visokokvalificirane radne snage u zemlji.

⁹¹ Šimić Banović, R., "Is Culture an Underpinning or Undermining Factor in the Business Environment of the Transitional Countries?", u: Ateljević, J. & Trivić, J. (ur.). *Economic Development and Entrepreneurship in Transition Economies: Issues, Obstacles and Perspectives*, Springer International Publishing, 2016., str. 11-37.

⁹² *Ibid.*

Također jedan od ključnih pokazatelja uspješnosti zemlje jest i stopa zaposlenosti i nezaposlenosti. Hrvatska trenutno ima jednu od najvećih stopa nezaposlenosti u usporedbi s drugim zemljama članicama EU-a. Kao što se može vidjeti iz priloženog grafa 5, RH je isto tako, u skupini zemalja Srednje i Istočne Europe koje su ujedno i zemlje članice Unije, zemlja s najvećom stopom nezaposlenosti, čak 9,6 %. Najrecentniji podatak Eurostata pokazuje da u Hrvatskoj trenutno od 3.162.000 ukupnog stanovništva u dobi od 15 do 74, 1.828.000 čini radno aktivno stanovništvo, dok je 1.334.000 stanovnika radno neaktivno.⁹³ Drugim riječima, radi se o omjeru od gotovo 2 radno aktivna stanovnika prema 1 radno neaktivnom – broj ekonomski neaktivnih je 54 % od broja ekonomski aktivnih, odnosno, na jednu neaktivnu osobu dođe 1,82 aktivne.⁹⁴ S navedenim poraznim rezultatima nalazimo se daleko ispod prosjeka Unije, dok se u okviru Unije najbolje možemo usporediti s Grčkom koja postiže slične rezultate.⁹⁵

Graf 5: Stopa nezaposlenosti u zemljama članicama Unije prema zadnjim dostupnim podacima

Izvor: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics

Nekoliko istraživanja pokazuje da je jedan od motiva rastućeg trenda emigriranja visokoobrazovanih neučinkovitost vlade, netransparentno tržište rada i s time povezano prevladavajuće koruptivno okruženje. Rezultati istraživanja *Transparency International* pokazuju da se RH nalazi na relativno lošoj poziciji u odnosu na ostale zemlje Srednje i Istočne Europe (49. mjesto), lošije od RH pozicionirane su samo Bugarska (43.), Rumunjska (48.), te Albanija (38.).⁹⁶ Odljev mozgova ne mora nužno predstavljati problem ako je država sposobna upravljati migracijskim

⁹³ <http://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/labour-day-2018>, 1. V. 2018.

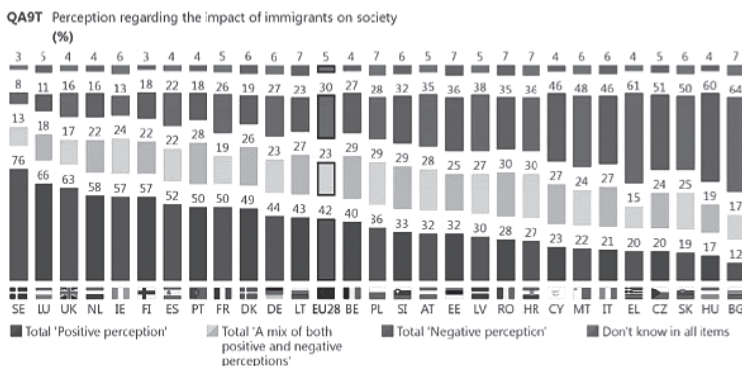
⁹⁴ <https://beta.index.hr/vijesti/clanak/porazni-podaci-eurostata-znate-li-koliko-je-u-hrvatskoj-radnika-na-svakog-neradnika/1042158.aspx>, 2. III. 2018.

⁹⁵ <https://beta.index.hr/vijesti/clanak/porazni-podaci-eurostata-znate-li-koliko-je-u-hrvatskoj-radnika-na-svakog-neradnika/1042158.aspx>, 2. III. 2018.

⁹⁶ Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, 2017., dostupno na: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017, 10. III. 2018.

tokovima, te postojeći gubitak nadomjestiti novom radnom snagom (strani imigranti i/ili vlastiti državljani-povratnici). Prema podacima Eurostata, najveći priljev stanovništva u 2016. zabilježen je u Poljskoj (208.302).⁹⁷ Rumunjska također bilježi veliki broj useljenika (137.455), kao i Češka (64.083), dok su Slovačka i Latvija u 2016. imale najmanji broj imigranata.⁹⁸ Hrvatska se s brojkom od 13.985 nalazi na sredini ljestvice, te u usporedbi s brojem iseljenih iste godine i dalje zadržava trend negativnog migracijskog salda. U zemljama Srednje i Istočne Europe prevladava negativna percepcija o utjecaju doseljenika na zemlje u koje se useljavaju. Zanimljivo je kako pozitivna odnosno negativna percepcija o utjecaju doseljenika korelira sa stvarnim udjelom imigranata u pojedinoj zemlji.⁹⁹ Tako se iz grafa 6 može vidjeti kako u zemljama kao što su Švedska, Velika Britanija ili Luksemburg, u kojima udio imigranata prelazi 8 %, prevladava pozitivna percepcija o utjecaju doseljenika na društvo, dok u zemljama Srednje i Istočne Europe (posebice u Bugarskoj) u kojima je udio imigranata znatno manji, prevladava negativna percepcija o njihovom utjecaju na društvo zemlje u koju se useljavaju.¹⁰⁰ Takva negativna percepcija uzrokovana je nizom pretpostavki stanovnika pojedine zemlje useljavanja, počevši od bojazni gubitka radnih mjesta zbog potencijalne konkurencije koju imigranti mogu stvoriti sve do percepcije da doseljenici uglavnom predstavljaju teret za socijalni sustav države.¹⁰¹

Graf 6: Percepcija utjecaja migranata na društvo u zemljama EU-a

Izvor: European Commission, Special Eurobarometer 469, Integration of immigrants in the European Union. April 2018 https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2169_88_2_469_ENG

⁹⁷ <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00176&plu gin=1>, 10. III. 2018.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ European Commission, Special Eurobarometer 469, Integration of immigrants in the European Union. April 2018 https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2169_88_2_469_ENG, str. 72.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*, str. 77., str. 79.

U kontekstu imigracija, važno je zamijetiti pozitivnu pojavu sve većeg vraćanja iseljenog stanovništva koja je zahvatila Poljsku, a iz koje se "nakon ulaska u EU 2004. u prvoj fazi iselilo između 3 i 4 milijuna Poljaka, oko 10% stanovništva."¹⁰² No, kako bi se zaista mogla ocijeniti uspješnost migracijskih politika u zemlji (balansiranje priljevom i odljevom stanovništva), broj useljenih mora se dovesti u korelaciju s brojem iseljenih. Od svih zemalja Srednje i Istočne Europe (zemlje članice Unije) jedino Slovačka (koja je imala najmanji priljev stanovništva) zajedno sa Češkom, Slovenijom, Mađarskom i Estonijom u 2016. bilježi pozitivan migracijski saldo. Rumunjska ima najveći negativni migracijski saldo (-70.123).¹⁰³ Nadalje, odljev visokokvalificirane radne snage ima za negativan učinak smanjenje BDP-a zemlje iseljavanja, a u kojem omjeru se gubitkom populacije BDP smanjuje, ovisi o trajanju emigracija, kao i o dobnoj i obrazovnoj strukturi emigranata.¹⁰⁴ Nadalje, trajni gubitak visokoobrazovanih za privatni sektor znači smanjenje aktivnosti i produktivnosti, za državu smanjenje konkurentnosti u odnosu na druge države, a u odnosu na BDP zemlje iseljavanja to znači povećanje socijalnih izdataka i u konačnici, gledano u okviru EU-a, usporavanje procesa približavanja zemalja Srednje i Istočne Europe Zapadnoj Europi u smislu ekonomskog rasta i razvoja.¹⁰⁵ Najviši rast BDP-a unutar skupine zemalja Srednje i Istočne Europe između 2006. i 2016. zabilježen je u Poljskoj (3,5 %) i Slovačkoj (3,1 %), dok je u RH kretanje realnog BDP-a bilo negativno.¹⁰⁶

Iako zemlje Srednje i Istočne Europe teško mogu konkurirati Zapadnoj Europi, uzimajući u obzir prethodno elaborirane podatke o objektivnim pokazateljima njihove uspješnosti, ipak postoji određena doza optimizma u pogledu konvergencije Istoka Europe Zapadu. Konkretno, SIE se po razini BDP-a sve više približava Zapadnoj Europi, a neke su države, poput Slovenije i Češke, po razini BDP-a *per capita* čak pretekle pojedine zemlje južnog dijela EU-a (Grčku i Portugal).¹⁰⁷ No, i dalje zabrinjavaju ostali faktori poput stope nezaposlenosti koja je u zemljama Srednje i Istočne Europe daleko veća nego u zemljama Zapadne Europe. Nadalje, zanimljivo je kako su troškovi života u zemljama SIE-a gotovo isti kao u zemljama Zapadne Europe dok po pitanju visine plaća te zemlje i dalje uvjerljivo zaostaju za zemljama Zapadne Europe.¹⁰⁸ Ta činjenica zasigurno predstavlja poticaj iseljavanju iz zemalja SIE-a, a ujedno doprinosi privlačnosti Zapada. Dakle, širenje Unije na nove zemlje članice srednjeg i istočnog dijela Europe, te politika EU-a o stvaranju jedinstvenog tržišta rada i slobode kretanja radnika, okidač su do sada nezapamćenog

---

¹⁰² <https://www.vecernji.hr/premium/u-4-godine-u-eu-se-iselilo-5-posto-hrvata-i-to-ni-je-tragedija-117994913.03.2018>.

¹⁰³ Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps010177&plugin=1>, 10. III. 2018.

¹⁰⁴ Zakharova, D., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 7.

¹⁰⁵ *Ibid.*, str. 7-8.

¹⁰⁶ Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/hr, 22. III. 2018.

¹⁰⁷ Schellinger, A., *Brain Drain – Brain Gain: European Labour Markets in Time of Crisis*, Zaklada Friedrich Ebert, 2015.-2017., str. 48.

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 49.

odljeva visokoobrazovanih u zemljama SIE-a dok je istovremeno u Zapadnoj Europi zabilježen do sada najveći priljev visokoobrazovanih (*brain gain*).

5. ZAKLJUČAK

Iako je RH tradicionalno zemlja iseljavanja, trenutni emigracijski val potaknut pristupanjem Hrvatske Uniji ostavio je jak dojam na hrvatsko društvo. U tome je valu rastući broj visokoobrazovanih stanovnika. Ta činjenica posebno zabrinjava kada se promatra u kontekstu nepovoljnih faktora kao što su demografska situacija, visoka stopa nezaposlenosti mladih i nizak udio visokoobrazovanih u ukupnom postotku hrvatskog stanovništva. RH je od pristupanja EU-u do danas izgubila oko 5 % stanovništva, a procjenjuje se da je recentni emigrantski val izazvao gubitak od 13 % potencijalnog BDP-a. Također u skupini zemalja Srednje i Istočne Europe, RH je, zajedno s Rumunjskom, Bugarskom i Slovačkom, najviše izložena problemu iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva. To dodatno doprinosi deficitu visokokvalificirane radne snage u RH. Uz to, klijentelizam i korupcija utječu na usporavanje razvoja društva. U takvom se okruženju cijene podobnost i politička umreženost, a ne izvrsnost i kompetentnost što naposljetku demotivirajuće djeluje na visokoobrazovane. Kolektivni pesimizam stvoren među mladima rezultira u njihovoj prevladavajućoj intenciji da napuste zemlju. Među čestim problemima samoaktualizacije mladih navode se visoka stopa nezaposlenosti, nemogućnost ostvarenja ozbiljnijeg utjecaja na nositelje državne vlasti putem političke participacije (što najčešće rezultira njihovom političkom indiferentnošću) i percipirana nepovoljna perspektiva u hrvatskom društvu. Opisana situacija predstavlja potisne faktore društva koji dokazano potiču iseljavanje visokokvalificirane radne snage.

Kompleksnost posljedica iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva zahtijeva prije svega ozbiljnost pristupa nositelja državne vlasti u prepoznavanju i korištenju *push* i *pull* faktora iseljavanja. Trenutni je pristup ovom gorućem problemu u RH diskutabilan. Migracije hrvatskog stanovništva ne prate se sustavno i dosljedno te su podaci neusklađeni s podacima zemalja u koje su stanovnici RH imigrirali. Dodatno, ne postoji praćenje emigracije visokoobrazovanih stanovnika. Nadalje, evidentan je kontinuirani nedostatak političke volje za reforme vezane za faktore privlačenja poput primjerice kvalitetnijeg obrazovanja na svim razinama, a nedovoljna je i usmjerenost na stvarne potrebe tržišta rada, vlada nedostatak sustavnog ulaganja i suočavanja s realnom slikom trenutnog stanja u RH te javno plasiranje 'pozitivnih učinaka' odljeva mozгова. Ti navodni pozitivni učinci primjerice su novčane doznake (koje se tumače kao financijski nadomjestak za gubitak ljudskog kapitala) i zamjetno snižene opće stope nezaposlenosti rezultiraju relativiziranjem nepovoljnih aspekata iseljavanja. Postojeće mjere suzbijanja odljeva mozgovu u RH poput subvencioniranja stambenih kredita u svrhu demografske obnove društva i financijske potpore za zapošljavanje mladih pokazuju tek fragmentirane inicijative u oformljivanju konkretnog paketa državnih politika čiji je dugoročni učinak upitan.

Za RH pristupanje Europskoj uniji znači suočavanje s izazovima europskih politika u vidu načela otvorenosti tržišta i slobode kretanja radnika unutar Unije, u okviru kojih je EU na potpuno legitiman način otvorila vrata Zapadne Europe hrvatskim državljanima. Može se reći kako je RH nakon ulaska u EU, u nedostatku adekvatnih migracijskih mjera i politika, ostala zatečena razmjerom suvremenog emigracijskog vala, kao što je slučaj i s ostalim (post)tranzicijskim zemljama. Temeljem komparativne analize jasno je da zemlje SIE-a trebaju biti svjesne ozbiljnosti, jačine i brzine napredovanja suvremenog emigracijskog vala te u tom smjeru raditi na strategiji prevencije odljeva mozgova, zatim na povratku vlastitog ljudskog kapitala, ne zanemarujući pritom potrebu otvaranja tržišta rada stranim državljanima. Stoga, svjesna značaja problema odljeva mozgova, vlastite iseljeničke tradicije i iznimno konkurentnog okruženja EU-a, RH treba kreirati i provoditi opsežne reformne mjere u cilju podizanja vlastite konkurentnosti kako bi zadržala postojeće ljudske resurse te postala poželjna zemlja za imigraciju. (Ne) povoljno društveno-ekonomsko okruženje primarno se navodi kao potisni faktor u zemljama iseljavanja, odnosno privlačni faktor u zemljama useljavanja.

U cilju ublažavanja posljedica iseljavanja iznimno je važno i poticanje tzv. kružne migracije. RH bi trebala raditi na poticanju radne mobilnosti u zemlji uz istovremeno osiguravanje uvjeta za povratak iseljenika pružajući im mogućnost napredovanja unutar državnih granica s ciljem njihova trajnog zadržavanja. Također, RH bi trebala raditi na omogućavanju lakše kulturološke i ekonomske reintegracije hrvatskih povratnika u hrvatsko društvo kako oni ne bi bili obeshrabreni povratkom "na staro". Osim kružnom migracijom, odljev mozgova mogao bi se nadomjestiti i stranim ljudskim kapitalom. Prevladavajuće negativan stav Hrvata o dolasku stranaca u RH na rad kao i nedavni minorni pokušaji privlačenja strane radne snage kroz blago povećanje kvote za zapošljavanje, dovoljno govore o (ne)spremnosti RH na kompenzaciju stranim stručnim i obrazovanim kadrom. Imajući na umu ograničenost raspoloživih sredstava RH, razumno bi bilo razmotriti ukidanje restrikcija za deficitarne struke iz zemalja koje nisu članice EU-a. Nadalje, treba razmotriti načine zadržavanja postojećeg i potencijalnog useljavanja novog stanovništva u manje razvijena područja RH koja su trenutno najviše pogođena emigrantskim valom. Nužno je odlučno, sustavno i fokusirano djelovanje kako nedostatak ljudskog kapitala ne bi ostavio dalekosežne posljedice.

POPIS LITERATURE

1. Akrap, A., Ivanda, K., *Najnovija iseljavanja i promjene u demografskim strukturama Hrvatske*, prezentacija. Znanstveno-stručni skup Socijalno-demografska reprodukcija Hrvatske, 29. V. 2018., Centar Miko Tripalo, Zagreb.
2. Ariu, Andrea; Squicciarini, Pasquamaria, *The Balance of Brains: Corruption and High Skilled Migration*, Institut de Recherches Economiques et Sociales de l' Université catholique de Louvain, Discussion Paper 2013-10.

3. Atoyán, R.; Christiansen, L.; Dizioli, A.; Ebeke, C.; Ilahi, N.; Ilyina, A.; Mehrez, G.; Raei, F.; Rhee, A.; Qu, H.; Zakharova, D.;, *Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe*, IMF Staff Discussion Note, 2016., <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf>
4. Bogdan, Željko; Ivanda, Krešimir: *Emigration and Labor Supply: The Effect on Wages in Source Country*, 7. Međunarodni znanstveni simpozij "Gospodarstvo istočne Hrvatske – vizija i razvoj" / Mašek-Tonković, Anka; Crnković, Boris (ur.). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet Osijek, 2018., str. 234-241.
5. Cooray, A.; Schneider, F., "Does corruption promote emigration? An empirical examination", *Journal of Population Economics*, sv. 29., br. 1., 293-310.
6. Dnevnik.hr: "Đikić poslao otvoreno pismo Plenkoviću: "Odlazim iz Hrvatske"", 13. II. 2017. <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/ivan-djikić-poslao-otvoreno-pismo-premijeru-plenkovicu-odlazim-iz-hrvatske---466722.html>
7. Dodani, Sunita; E LaPorte, Ronald, "Brain drain from developing countries: how can brain drain be converted into wisdom gain?", *Journal of the royal society of medicine*, sv. 98, 487-491, 2005.
8. Državni zavod za statistiku: <https://www.dzs.hr/>
9. Državni zavod za statistiku: "Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2012." Priopćenje 1. VII. 2013. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/07-01-02_01_2013.htm
10. Državni zavod za statistiku: "Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2014.", Priopćenje 10. VII. 2015. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/07-01-02_01_2015.htm
11. Državni zavod za statistiku: "Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2016.", Priopćenje 21. VII. 2017. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm
12. Potočnik, D. & Spajić Vrkaš, V. *Generacija osujećenih – mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća; Mladi u Hrvatskoj: sudjelovanje na tržištu rada i prostorna mobilnost*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2017.
13. European Commission, Special Eurobarometer 469, Integration of immigrants in the European Union. April 2018, https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2169_88_2_469_ENG
14. European Commission: "EU Youth Report 2015." http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/reports/youth-report-2015_en.pdf
15. European Commission/EACEA/Eurydice, *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report.*, Luxembourg, 2015. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/european-higher-education-area-2015-bologna-process-implementation-report_en
16. Europska Komisija, *Izvjешće za Hrvatsku 2018. s detaljnim preispitivanjem o sprječavanju i ispravljanju makroekonomskih neravnoteža*, 2018. <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-croatia-hr.pdf>

17. Eurostat: "Emigration by age group, sex and country of birth" http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_emi4ctb&lang=en
18. Eurostat: "Emigration", <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00177&plugin=1>
19. Eurostat: "Nacionalni računi i BDP" http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/hr
20. Eurostat: "Labour Market in the EU" 1. V. 2018. <https://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/labour-day-2018>
21. Hrvatska gospodarska komora, Sektor za financijske institucije, poslovne informacije i ekonomske analize Odjel za makroekonomske analize, *Tržište rada u Hrvatskoj – nezaposlenost mladih, obrazovanje, radni vijek*, Zagreb, 2015.
22. HZZ – Statistika: Registrirana nezaposlenost 2004.-2018., <http://statistika.hzz.hr/statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>
23. Ienciu, Nicoleta Maria; Ienciu, Ionel-Alin, *Brain drain in Central and Eastern Europe: new insights on the role of public policy*, Southeast European and Black Sea Studies, sv. 15, br. 3, 2015.
24. Ilišin, Vlasta; Bouillet, Dejana; Gvozdanović, Ana; Potočnik, Dunja, *Mladi u vremenu krize*, Institut za društvena istraživanja, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2018.
25. Index HR: "Đikić: Plagijatori sjede u Saboru, na čelu ministarstva i u Ustavnom sudu" 15. V. 2017., <http://www.index.hr/vijesti/clanak/djicic-plagijatori-sjede-u-saboru-na-celu-ministarstva-i-u-ustavnom-sudu/970140.aspx>
26. Institut za društvena istraživanja i Agencija za znanost i visoko obrazovanje: *Analiza stanja i potreba u srednjoškolskom odgoju i obrazovanju vezanih uz informiranje o visokoškolskim izborima i postupcima upisa na studijske programe preko Nacionalnog informacijskog sustava prijava na visoka učilišta*, 2018. (NISpVU) http://www.idi.hr/wp-content/uploads/2018/06/PRIKAZ_ZA_MEDIJE-boas_final.pdf
27. Ivošević, V; Šćukanec, N., *Vodi li akademska mobilnost k odljevu mozгова?*, Institut za razvoj obrazovanja, blog, dostupno na: <http://www.iro.hr/hr/javne-politike-visokog-obrazovanja/kolumna/vodi-li-akademska-mobilnost-k-odljevu-mozgov-a/>
28. Kapural, Mirta, *Sloboda kretanja radnika u proširenoj Europskoj uniji i njezin utjecaj na Hrvatsku: Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: ususret izazovima pregovora*, Institut za javne financije, Zagreb, 2005.
29. Kazlauskienė, Aušra, Rinkevičius, Leonardas. *Lithuanian "Brain Drain" Causes: Push and Pull Factors*, Engineering Economics, 2006. No 1 (46). str. 27-37.
30. Klanjšek, Rudi, *Youth (Un)employment and the Economic Situation of Youth in South East Europe, Lost in Transition?*, Eds. Klaus Hurrelmann and Michael Weichert, Sarajevo, 2015.
31. Knezović, Sandro; Grošinić, Maja, *Migration trends in Croatia*, Hanns-Seidel-Stiftung; Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 2017.
32. Kolčić, I.; Čikeš, M.; Boban, K.; Bučan, J.; Likić, R.; Ćurić, G.; Đogaš, Z.; Polašek, O., *Emigration – related attitudes of the final year medical students in Croatia: a*

- cross-sectional study at the dawn of the EU accession*, Croat Med J., Zagreb, 2014., sv. 55., br. 5.
33. Kosović, Mateja, *Odljev mozgova kao razvojni problem nacionalne ekonomije Republike Hrvatske*, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2017.
  34. Kostanjevečki, Tatjana, *Psihološki aspekti nezaposlenosti: Odljev mozgova*, Zbornik radova XII. ljetne psihologijske škole, Silba, 2002.
  35. Ministarstvo rada i mirovinskog sustava: "Ograničenje zapošljavanja za hrvatske državljane u državama članicama Europske unije" 29. VI. 2018. <http://www.mrms.hr/pravila-o-radu-drzavljana-drzava-clanica-europske-unije-i-clanova-njihovih-obitelji-2/>
  36. Net.hr: "Zašto obrazovani odlaze iz Hrvatske? 'Život je prevrijedan da bi se živjelo ovako. Troši se previše energije da ne postaneš hejter...'" 6. II. 2017. <https://net.hr/danas/hrvatska/zasto-obrazovani-odlaze-iz-hrvatske-zivot-je-prevrijedan-da-bi-se-zivjelo-ovako-trosi-se-previše-energije-da-ne-postanes-hejter/>
  37. Net.hr: "Znanstvenik koji odlazi u Irsku pisao ministrici: 'Sustav je nakaradan, na mene je potrošeno milijun kuna, a sada nisam nikome potreban'", 24. XI. 2017. <https://net.hr/danas/hrvatska/znanstvenik-koji-odlazi-u-irsku-pisao-ministrici-sustav-je-nakaradan-ne-mene-je-potroseno-milijun-kuna-a-sada-nisam-potreban/>
  38. Obadić, A. "Nezaposlenost mladih i usklađenost obrazovanog sustava s potrebama tržišta rada", *Ekonomika misao i praksa*, br. 1 (2017.), str. 129-150. <https://hrcak.srce.hr/183552>.
  39. Odluka o utvrđivanju godišnje kvote dozvola za zapošljavanje stranaca za kalendarsku godinu 2018., NN, br. 122/2017 .
  40. One Europe: The Brain Drain Phenomenon within the European Union. 11. IX. 2014. <http://one-europe.net/brain-drain-eu>
  41. Petroff; A., *Reversing the brain drain: evidence from a Romanian brain networking organization*, International Organization for Migration (IOM), sv. 54., br. 5., 2016.
  42. Portal hrvatskog kulturnog vijeća: "O iseljavanju mladih i obrazovanih ljudi iz Hrvatske", 8. V. 2014. <https://www.hkv.hr/izdvojeno/nae-teme/pitali-smo/17610-o-iseljavanju-mladih-i-obrazovanih-ljudi-iz-hrvatske.html>
  43. Poslovni.hr: "Novi trend iseljavanja iz Hrvatske: Odlaze oni koji već imaju posao", 18. XII. 2017. <http://www.poslovni.hr/hrvatska/novi-trend-iseljavanja-iz-hrvatske-odlaze-oni-koji-vec-imaju-posao-335553>
  44. Potočnik, Dunja; Adamović, Mirjana, *Iskustvo migracije i planirani odlasci mladih iz Hrvatske*, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2018.
  45. Relja, Renata; Reić Ercegovac, Ina; Čerenić, Vanja, "Potrebe, mogućnosti i namjera odlaska u inozemstvo: Analiza stavova studenata iz Splita (RH) i Sarajeva (BIH)", *Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva*, sv. 19, br. 1-2, 2015., str. 1-21.

46. Roudgar, I., Richards, C., *The policy challenge of the global brain drain: addressing the dilemmas of contributing push-pull factors*, Int. J. Public Policy, Vol. 11, Nos. 1/2/3, 2015., str. 73-85.
47. Schellinger, A., *Brain Drain – Brain Gain: European Labour Markets in Time of Crisis*, Zaklada Friedrich Ebert, 2015.-2017.
48. Slobodna Dalmacija: "Odljev mozgova – Ivan Đikić: Otiđite ako ne možete ovdje razvijati talent", 19. IV. 2010., <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/96191/odljev-mozgova-ivan-ikic-otiite-ako-ne-mozete-ovdje-razvijati-talent>
49. Svjetski gospodarski forum, *The Global Competitiveness Report*, 2017-2018., <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
50. Svjetski gospodarski forum, *The Global Human Capital Report*, 2017., <https://weforum.ent.box.com/s/dari4dktg4jt2g9xo2o5pksjpatvawdb>
51. Šimić Banović, R., "Is Culture an Underpinning or Undermining Factor in the Business Environment of the Transitional Countries?", u: Ateljević, J. & Trivić, J. (ur.). *Economic Development and Entrepreneurship in Transition Economies: Issues, Obstacles and Perspectives*, Springer International Publishing, 2016., str. 11-37.
52. Šonje, Velimir: "Nekoliko zablude o velikoj internacionalizaciji", 16. IV. 2018. <https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-komentari/pise-velimir-sonje-nekoliko-zabluda-o-velikoj-internacionalizaciji/7249086/>
53. Taleski, D., B. Hoppe, *Youth in South East Europe Lost in Transition*, Zaklada Friedrich Ebert, Berlin, 2015.
54. Todisco, E. Brandi, G. Tattolo, *Skilled Migration: a Theoretical Framework and the Case of Foreign Researchers in Italy*. Fulgor. 1:3. December 2003. <https://dspace.flinders.edu.au/xmlui/handle/2328/175>
55. Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, 2017. https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017
56. Večernji.hr: "U 4 godine u EU se iselilo 5 posto Hrvata. I to (ni)je tragedija?" 2. VII. 2017. <https://www.vecernji.hr/premium/u-4-godine-u-eu-se-iselilo-5-posto-hrvata-i-to-ni-je-tragedija-1179949>
57. Zaklada Friedrich Ebert: *#FivePointsOn Youth in Southeast Europe*, Sarajevo, 2018.
58. Župarić-Iljić, Drago, *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*, Zaklada Friedrich-Ebert, Zagreb, 2016.

KEY DETERMINANTS OF EMIGRATION OF THE HIGHLY QUALIFIED POPULATION: THE CASE OF CROATIA WITH COMPARATIVE REFERENCE TO NEW MEMBERS OF THE EU

The recent wave of emigration initiated by Croatia's entry into the European Union is analysed in this paper. The departure of the highly qualified population is the focus here. An attempt is made to provide insight into the key push and pull factors, or pressure and attracting factors of this phenomenon. At the same time, Croatia is compared with the (post)transitional members of the EU. After analysis of the approach to date towards this problem area and pointing out the negative outcomes of the interaction of the push and pull factors, this paper's additional contribution can be seen in the preliminary directions for creating public prevention policies for preventing brain drain, circulatory migration and the (re)integration of the highly qualified population .

Key words: *brain drain, brain gain, emigration, migration*